

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ ОДЕСИ НА СТОРІНКАХ ПОЛЬСЬКО-МОВНОЇ ПЕРІОДИКИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Як відомо, Російська імперія була своєрідною «тюрмою» народів. Царизм всіляко придушував національне життя народів, що населяли імперію. Принагідно тут згадати Валуєвський і Емський укази, які фактично вивели українську мову за межі функціонування на офіційному рівні, сприяли русифікації українців. Складною була ситуація і у представників інших національностей, зокрема поляків. Революційні події 1905-1907 року активізували культурно-освітній рух народів імперії. Постаралися скористатися ситуацією й поляки, які проживали в м. Одесі. Вони на той час становили достатньо велику групу населення міста. Свідченням цього можуть слугувати три костели і наявність вулиці Польської, де переважно мешкала заможна польська знать. В місті виникли три польських культурно-освітніх товариства, які організували любительські театральні трупі, сприяли появі та друку польсько-мовної преси тощо. Завдячуючи п'яти газетам і бюлетеню, що виходили польською мовою є можливість відтворити культуру життя польської громади міста Одеси на початку ХХ століття.

Ключові слова: преса, Одеса, польський театр, поляки.

На початку ХХ століття теоретики-суспільствознавці визначили роль преси, зокрема газет, як колективних пропагандистів, агітаторів, а також колективних організаторів культурно-освітнього руху. Події першої російської революції 1905-1907 рр. сприяли активізації національного руху, створили умови для заснування в Одесі польсько-мовних газет. Їх виникнення і становлення стало важливою ознакою модернізації громадського життя, його еволюції в напрямку європейських демократичних тенденцій. Польська періодика суттєво сприяла збереженню та утвердженню національної самобутності народу. Друковані періодичні органи в загальній системі преси імперії відображали інтереси польського населення, виконували роль політичної трибуни. Царський уряд в Російській імперії на початку ХХ ст. побоювався активізації національних рухів, тому всіляко намагався цьому перешкодити, тому створював незадовільні умови для розвитку преси, вбачаючи в ній потужний чинник у формуванні національної свідомості.

Необхідно відзначити, що на початку ХХ ст. польська громада посідала чільне місце серед інших національних меншин Одеси. Це було пов'язано в першу чергу із активною діяльністю польських культурних товариств «Ognisko», «Lira», «Dom Polski», які були створені у роки революції 1905-1907 років. Зокрема 17 січня 1906 року була створена одна з найбільш дієвих культурно-просвітницьких організацій «Ognisko», яка мала у своєму складі три відділення: літературне, спортивне та музично-драматичне [1, с.125]. Товариство провадило активну театральну діяльність. Його трупа можна сказати, що належала до елітарних, про що свідчила й ціна на квитки, яка була значно вища ніж на спектаклі, які організовувала «Ліра». Найбільш вдалим постановками місцева польська преса вважала «Siostra Beatrix», «Gioconda». Привертає увагу також діяльність організованого у 1909 році «Гуртка любителів сцени». Він представив на суд глядачів свої постановки: «Bibiński», «Babunia», «Barcarola», «Pożegnanie», «Debiutantka», «Dzieci

Muzy», «Eros i Psyche», «Niedźwiedz», «Pan Dyrektor», «Głodny Don-Juan» [2, с. 94]. У наступному, 1910 році «Гурток любителів сцени» виніс на суд публіки вистави: «Ach to Zakopane», «Consilium Fakultatis», «Ciotka Karola», «Baby», «Niedźwiedz», «Gwiazdka błysnęła» [3, с. 184]. У сезоні 1913-1914 років публіці було представлено наступні спектаклі: «Družba», «Czy z powołania?», «Przygoda pana Edwarda», «Nasze bziki», «Okno na 1-m piętrze», «Nic nowego», «Marynarz», «Rysia w Krynicy», «Przygoda Bogusia», «Grzechy niedoli», «Gałązka heliotropu», «W gołębniku». Успіх театральним постановкам товариства «Огніско» забезпечував професіоналізм і талант режисера В. Томашевського.

Невдовзі, а саме 20 лютого 1906 року було засновано товариство «Lira» [4, с. 128]. Товариство мало дві секції: музичну і драматичну. На 28 травня 1906 року остання нараховувала близько 50 осіб. Її керівником був А. Майзель, а режисером А. Станіславський [5, с. 3]. Зала яку орендувало товариство могла вмістити близько 300 глядачів [6, с. 3]. Склад трупи був соціально неоднорідним. Однією з найбільш успішних була вистава авторства Ридля «Z dobrego serca». Товариство мало на меті утворення постійної польської трупи в Одесі, відкриття драматичної школи [7, с. 2]. «Lira» давала вистави у суботу, а згодом ще й у неділю. Серед постановок преса відзначала «Poruchadło», «Żabusia», «Emigracja chłopska», «Klub Kawalerów», «W pos lipcową». Значну частку фінансових надходжень товариства становили кошти виручені від спектаклів [8, с. 90]. У травні 1908 року товариство «Lira» об'єдналося з театральним відділом товариства «Ognisko». Це, очевидно, було пов'язано з тією обставиною, що товариство «Lira» було орендаром зали, яка належала «Огніску». Однак, вже наприкінці того ж року товариство відокремилося, та із січня 1909 року розпочало влаштувати вечори кожної неділі. Театральними підмостками стало приміщення «Купецького клубу». Зокрема глядачі побачили вистави авторства: W. Ritnera «W małym domku», J. Błirińskiego «Marcowy kawaler», Marka «Wieczna bajka», G. Zapolskiej «Moralność pani Dulskiej», M. Gawalewicza «We czworo», A. Fredry «Zemsta za mur graniczny», A. Stodora «Złocista góra», W. Perzyńskiego «Lekkomyślna

siostra», Jordana «Wint», M. Bałuckiego «Na łonie natury» [9, с. 95]. Як видно із місцевої преси, наступний зимовий сезон було відкрито 20 вересня 1909 року спектаклем R. Ruszkowskiego «Wesele Fonsia». Впродовж сезону глядачі переглянули вистави: «Porwanie Sabineek», «Stare długi», «Sąjadki», «Przezorna mama», «Małka Szwarcenkoph», «Aktorki», «Aszantka», «Parodje miłości», «Pan Dyrektor», «Don Juan Modern», «Hania», «Przedślubny poranek Anatola», «Matka», «Dziewiczy wieczór», «Niedźwiedz», «Anonim», «Podejrzana osoba», «Inteligent» [9, с. 153]. Наступний сезон тривав з 26 вересня 1910 року по 8 травня 1911 року. Із полькомовної преси дізнаємося, що глядачі побачили вистави: «Aszantke», «Ahaswera», «Sąsiadek», «Mazepę», «Nad przepaścią», «Porwanie Sabineek», «Śnieg», «Pożyczoną baletnicę», «Wicka i Wacka», «W sieci», «W małym domku», «Wesele», «Broń niewieścią», «Bańki mydlane», «Człowieka czynu», «Dług wdzięczności», «Gniazdko», «Kajtusia», «Kuzynka Alfonsa», «Marcowego kawalera», «Miłostki husarski», «Nieboszczyka», «Ostatnia próba», «Protekcję», «Recenzję», «Sekretarza pani prezesowej», «Walc barona Molskiego», «Złotego cielca», «Z przypadku», «Żmijkę» [10, с. 184]. «Nowiny Polskie» констатували: «Аматори «Ліри» стали досвідченими акторами і їх сценічні успіхи очевидні» [11, с. 3]. Очевидно фінансова ситуація, яка була обумовлена Першою світовою війною змусила акторів всіх польських театрів Одеси об'єднатися в «Артистичну дружину (Drużyna Artystyczna)» [12, с. 59].

Наступним, 17 вересня 1906 року був відкритий «Dom Polski». Драматична секція «Дому польського» у 1907 році дала 38 вистав, а у 1908 році – 65 і, вже за дев'ять місяців 1909 року – 57 [9, с. 94]. Навіть в умовах реорганізації товариства у 1910 році було показано глядачу 18 вистав польською мовою і 3 вистави українською. Серед них виділимо: «Adam i Ewa», «Mąż od biedy», «Pacjent Nr.1», «Parpdje miłości», «Stryj przyjechał», «Zagroda Sobkowa», «Złoty cieliec». У сезоні 1910-1911 років було поставлено 53 вистави переважно на народну тематику. Схвальні відгуки преси отримали перш за все: «Bociany», «Łobrowianie», «Rozkosze życia», «Surdut i siemięga», «Zagroda Sobkowa». Склалася ситуація, коли ставити регулярно спектаклі було складно. Вже напередодні

Першої світової війни було поставлено низку спектаклів запрошеними режисерами: Станіславським, Рудліцьким, Ковалем, Халіцьким, Хмелевським. В умовах війни зала «Дому польського» була здана в оренду. Але й у таких скрутних умовах вдалося поставити декілька спектаклів: «Braci Lerch», «Jeniec Napoleona», «Szkoła», «Grube ryby» [12, с. 59].

Ці товариства стали мистецькими осередками культурного життя Одеси і польської общини. Саме тут виникли потужні аматорські театральні трупи, проводилися літературні читання та музичні вечори. Польські аматорські театри Одеси давали можливість всім верствам населення відвідувати вистави рідною мовою. Деякі з акторів-аматорів так удосконалили свою майстерність, що стали професійними акторами. Польське театральне життя в Одесі було короткотривалим, але залишило яскравий слід у культурному житті міста. Активізація культурного життя поляків Одеси стала підґрунтям до заснування періодичних польсько-мовних видань.

Польська періодична преса була представлена наступними виданнями: «Dziennik Odeski», «Życie Polskie», «Nowiny Polskie», «Głos Polski», «Przegląd Polski». Здійснені в цих виданнях замітки про театральне життя польських товариств інформували про календар виступів. Із публікацій маємо можливість дізнатися про найбільш популярних

акторів, а також тих, хто на думку критиків виступив провально. Іноді, автори заміток відзначали дебюти. Маємо розуміти, що актори на сцені не були професійними, тому їх гра іноді бажала бути кращою. Саме про це дізнаємося із замітки в газеті «Głos Polski», де подано критичні замітки про гру акторів: «...Ніхто відповідно не пристосувався до своїх ролей» [13, с. 2], і далі «...виконання у всіх слабке», та ще «артисти видається, не знають своїх ролей, і, навіть, не можуть повторювати за суфлером, якого було чути на всю залу» [14, с. 2]. Інша газета, «Nowiny Polski» більш сприятливо відгукувалася про гру акторів: «Можемо на разі сказати, що маємо між нами насправді талановитих акторів» [15, с. 2]. Ці театральні експерименти польського театру мали в Одесі своє глибоке підґрунтя, адже у 1805-1809 роках там діяла трупа Яна-Непомуцена – Міхала Камінського, видатного діяча польського театру першої половини XIX століття [16, с. 187-205].

Очевидно критика на сторінках окремих видань підштовхнула до думки про необхідність відкриття драматичної школи, яка була відкрита в Одесі 1 вересня 1907 року. Зазвичай театральні вистави польських колективів перетікали в танцювальні вечори, до яких приєднувалися представники інших національних товариств.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зінько С. Польські громадські організації міста Одеси кінця XIX – початку XX ст. // Поляки на півдні України. – Одеса-Ополє-Ольштин, 2006.
2. Kalendarz Domu Polskiego w Odesie na Rok 1910. – Odessa, 1909.
3. Kalendarz Domu Polskiego w Odesie na Rok 1912. – Odessa, 1911.
4. Ciesielski T. Polska prasa i ruch wydawniczy w Odesie w latach 1906-1908 // Поляки на півдні України. – Одеса-Ополє-Ольштин, 2006.
5. Życie Polskie. – 1906. – Nr.1.
6. Życie Polskie. – 1906. – Nr.15.
7. Nowiny Polskie. – 1907. – Nr.9.
8. Kalendarz Domu Polskiego w Odesie na Rok 1909. – Odessa, 1908.
9. Kalendarz Domu Polskiego w Odesie na Rok 1910. – Odessa, 1909.
10. Kalendarz Domu Polskiego w Odesie na Rok 1912. – Odessa, 1911.
11. Nowiny Polskie. – 1908. – Nr.2.
12. Kalendarz Domu Polskiego w Odesie na Rok 1916. – Odessa, 1915.
13. Głos Polski. – 1908. – Nr.1.
14. Głos Polski. – 1908. – Nr.2.
15. Nowiny Polskie. – 1907. – Nr.8.
16. Пилипчук Р. Перший професійний театр в Одесі – Польсько-російська трупа Яна-Непомуцена Камінського (1805-1809) // Поляки на півдні України та в Криму. – Одеса-Ополє-Вроцлав, 2007.

Moklyak J.,
History Institute Associate of the Jagiellonian University
Sinkevych E. H.,
Petro Mohyla Black Sea National University

**CULTURAL LIFE OF POLISH COMMUNITY IN ODESSA
ON THE PAGES OF THE POLISH-LANGUAGE PRESS IN THE EARLY XX**

It is worldwide known, that Russian Empire was like «prison» for peoples. The tsarists' government strongly suppressed the national life of the peoples inhabiting the Empire. It is worth mentioning here the Valuev and Ems Decrees, that actually have brought the Ukrainian language out of operation at the official level and promoted russification of the Ukrainians. The situation was complicated also for representatives of other nationalities, including Poles. The revolutionary events of 1905-1907 intensified the cultural and educational movement of the Empire peoples. The Poles, that lived in Odessa, tried to exploit the situation. At that period of time they were quite a large group of the population. The evidence of this can serve three churches and the presence of Polish street, where mostly lived the wealthy Polish nobility. Three Polish cultural and educational centres have emerged in the city, that organized armature theatre companies, contributed to the emergence and publishing of Polish-language press and so on. Thanks to the five newspapers and the bulletin that were published in Polish, there is a possibility to recreate cultural life of Polish community in Odessa in the early XX.

Key words: *Press, Odessa, Polish theatre, Poles.*

Рецензенти: *Тригуб О. П., д-р іст. наук, доцент;*
Котляр Ю. В., д-р іст. наук, професор.

© Мокляк Я., Сінкевич Є. Г., 2016

Дата надходження статті до редколегії 27.09.2016